

І. В. Хлівна,
к. е. н., доцент, Уманська філія ПВНЗ "Європейський університет"

ВПЛИВ РИЗИКІВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті представлено результати моделювання впливу ризиків на фінансову безпеку малих підприємств сільського господарства.

In the article the results of design of influence of risks are presented on financial safety of small enterprises of agriculture.

Ключові слова: фінансова безпека, ризик, загрози макrorівня, мікроекономічні загрози.
Key words: financial safety, risk, threats of macrolevel, mikroekonomichni threats.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах високої конкурентної боротьби вітчизняних виробників, з одного боку, що супроводжується недоликом інвестиційних ресурсів, високим ступенем зносу основних виробничих фондів, низькою конкурентоспроможністю продукції і не затребуваністю її на внутрішньому і зовнішньому ринках, застарілі технології, висока матеріаломісткість виробництва та інше є загрозою фінансовій безпеці підприємства [1, с. 76].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Фінансова безпека в сучасних економічних умовах досліджується такими вченими, як О.В. Ареф'єва, О.І. Барановський, О.В. Гривківська, М.М. Єрмошенко, С.М. Смірнов, В.І. Мунтіян та ін.; на рівні підприємства проблему фінансової безпеки висвітлено у роботах І.О. Бланка, К.С. Горячевої, Т.А. Журавльової, С.М. Ілляшенко, М.В. Куркіна, М.В. Ромашко, Ю.Б. Кракоса.

Проте, попри на значну кількість досліджень різних аспектів управління фінансовою безпекою підприємств, певні теоретичні та практичні питання вимагають додаткового вивчення.

Мета статті полягає у розробці методологічного підходу до вивчення впливу ризиків на фінансову безпеку малих підприємств сільського господарства шляхом моделювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Моделювання впливу ризиків на фінансову безпеку малих підприємств сільського господарства передбачає необхідність дослідження підходів щодо визначення категорії "фінансова безпека підприємства".

Так, в економічній літературі присутні підходи, згідно яких фінансову безпеку визначають основою загальної економічної стійкості та безпеки підприємництва. В. Белоліпецький стверджує, що фінансова рівновага є результатом сприятливого вирішення основного фінансового протиріччя між дохідністю, ліквідністю та ризиком, основними параметрами вартості [2, с. 102]. Погоджуючись з цією думкою, В. Богомоллов обґрунтовує зв'язок між ризиком, рівнем дохідності та прибутковості діяльності суб'єктів підприємництва, його ліквідністю та стверджує, що основою роботи з управ-

ління фінансовою, а отже й економічною безпекою підприємства загалом, є вдале формулювання місії життєдіяльності підприємства, яка є основним параметром досягнення гармонії суб'єкта господарювання з його зовнішнім середовищем [5, с. 273—281] (табл. 1).

Відповідно до проведеного аналізу наукової літератури [1—12], нами визначено, що сутність поняття "фінансова безпека підприємства" науковці трактують у двох розрізах:

— як стан захищеності інтересів підприємства (І.О. Бланк, О. Кириченко, Ю. Кім, К.С. Горячева, А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк);

— як стан ефективного використання ресурсів підприємства (О.В. Ареф'єва, Л.Г. Мельник, Н.Й. Реверчук, Л.І. Донець, Н.В. Ващенко, Т.Б. Кузенко, С.Ф. Покропивний).

Забезпечення фінансової безпеки — це діяльність держави і всього суспільства, спрямована на реалізацію загальної національної ідеї, на захист національних цінностей і національних інтересів через підтримку фінансової стабільності внаслідок збалансованості фінансів, достатньої ліквідності та наявності необхідних фінансових ресурсів [10, с. 123].

З метою визначення впливу ризиків на фінансову безпеку малих підприємств сільського господарства виникає необхідність дослідження трактування понять "ризик" та "загроза".

Так, з економічної точки зору, Бланк І.А. визначає категорію "ризик" як результат вибору альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату діяльності при ймовірності понесення збитку в силу невизначеності умов його реалізації [2, с. 132]. Усі ризики і загрози, які впливають на фінансову безпеку, залежать від фінансових інтересів, які перед собою ставлять суб'єкти господарювання [9]. Однак, в аспекті даного дослідження, доцільним є розуміння ризику як певної ймовірності настання незапланованих несприятливих подій.

Оскільки поняття безпеки тісно пов'язане із загрозами, під якими слід розуміти сукупність умов, факторів і дій фактичного або потенційного характеру, що створюють небезпеку життєво необхідним інтересам особистості, суспільства, держави [15, с. 15], розглянемо можливі загрози фінансовій безпеці сільського господарства. До них можна віднести загрози макrorівня [7, с. 116—117]:

— економічна нестабільність у світі та в Україні;
 — недостатні обсяги золотовалютних державних запасів;
 — зростання дефіциту бюджету та знецінення національної валюти;
 — зростання зовнішнього та внутрішнього боргів держави;
 — нерозвиненість національного фондового ринку;
 — невиважена аграрна політика;
 — обмежені обсяги фінансування;
 — неефективність антимонопольної політики.

Серед мікроекономічних загроз слід виділити:

— нерівноправне економічне становище малих, середніх і великих підприємств аграрного сектору та обмежені можливості у вирівнюванні економічних умов їх господарювання, що провокує загострення платіжної кризи у галузі та повернення процесів бартеризації;
 — наявність простроченої дебіторської заборгованості;
 — відсутність функціональних систем контролю за формуванням та використанням фінансових ресурсів;
 — послаблення фінансової стійкості підприємств галузі;
 — нестача або й відсутність оборотних коштів підприємств;
 — недоступність кредитних ресурсів;
 — неефективна державна підтримка розвитку галузі, зокрема, у розрізі підприємств;
 — свідоме порушення законодавства внаслідок недосконалості законодавчої бази;

— ризики, пов'язані з можливими негативними наслідками несприятливих природно-кліматичних умов;
 — кредитний ризик;
 — неадекватна вимогам формування високоіндустріального аграрного виробництва матеріально-технічна база;
 — зниження платоспроможного попиту населення і необхідність перегляду структури виробництва продуктів харчування;
 — неконкурентоспроможність національної сільськогосподарської продукції на зовнішніх аграрних ринках, у т.ч. і сировинних.

Представлені вище результати дослідження категорій "фінансова безпека сільського господарства", "ризик" та "загрози" дозволяють запропонувати модель визначення впливу ризиків на фінансову безпеку малих сільськогосподарських підприємств, яка в свою чергу, передбачає необхідність надання ризикам (загрозам) кількісних ознак та дозволяє представити їх як функцію декількох комплексних змінних.

Таким чином, для малих підприємств сільського господарства загрози макrorівня можна представити наступною функціональною залежністю:

$$MacR = f(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7, x_8) \quad (1),$$

де x_1 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв економічної нестабільності у світі та в Україні;

x_2 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв недостатніх обсягів золотовалютних державних запасів;

Таблиця 1. Визначення поняття "фінансова безпека підприємства"

Автор	Визначення
І.А. Бланк [4]	Кількісний і якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенціальних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періоді.
К. Горячева [6, с.65–67]	Це такий фінансовий стан, що характеризується, по-перше, збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій та послуг, які використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до зовнішніх та внутрішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечити реалізацію його фінансових інтересів, цілей та задач достатнім обсягом фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати розвиток всієї фінансової системи
Р.С. Папехін [14]	Здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії в умовах невизначеного і конкурентного середовища.
О.І. Судакова [16, с.142]	Важлива складова частина економічної безпеки підприємства, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансів підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стабільність, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин.
Лаврова Ю. В [13, с.127]	складова економічної безпеки підприємства, яка полягає у наявності такого його фінансового стану, котрий характеризується: збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз; здатністю підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, а також місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; а також спрямованістю на ефективний і сталий розвиток, тобто дозволяє: 1) забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та достатню фінансову незалежність підприємства у довгостроковому періоді; 2) забезпечувати оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства; 3) ідентифікувати зовнішні і внутрішні небезпеки та загрози фінансовому стану підприємства та розробляти заходи для їх вчасного усунення; 4) самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію; 5) забезпечувати достатню фінансову незалежність підприємства; 6) забезпечувати достатню гнучкість при ухваленні фінансових рішень; 7) забезпечувати захищеність фінансових інтересів власників підприємства.
О.А. Кириченко та І.В. Кудря [11, с.26]	діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання його власного капіталу в поточній і стратегічній перспективах.
Ю.Б. Кракос та Р.О. Разгон [12, с. 90]	здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію відповідно до цілей корпоративної стратегії, в умовах невизначеного і конкурентного середовища.

x_3 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв зростання дефіциту бюджету та знецінення національної валюти;

x_4 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв зростання зовнішнього та внутрішнього боргів держави;

x_5 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв нерозвиненості національного фондового ринку;

x_6 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв невиваженої аграрної політики;

x_7 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв обмеженості обсягів фінансування;

x_8 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв неефективності антимонопольної політики.

Функціональна ж залежність загроз мікрорівня для сільськогосподарських підприємств матиме наступний вигляд:

$$MicR = f(y_1, y_2, y_3, y_4, y_5, y_6, y_7, y_8, y_9, y_{10}, y_{11}, y_{12}) \quad (2),$$

де, у1 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв загострення платіжної кризи у галузі та повернення процесів бартеризації;

у2 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв наявності та зростання простроченої дебіторської заборгованості;

у3 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв систем контролю за формуванням та використанням фінансових ресурсів;

у4 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв послаблення фінансової стійкості підприємств галузі;

у5 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв нестачі або й відсутності оборотних коштів підприємств;

у6 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв недоступності кредитних ресурсів;

у7 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв неефективної державної підтримки розвитку галузі, зокрема, у розрізі підприємств;

у8 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв свідомого порушення законодавства внаслідок недосконалості законодавчої бази;

у9 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв з можливими негативними наслідками несприятливих природно-кліматичних умов;

у10 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв кредитного ризику;

у11 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв зниження платоспроможного попиту населення і необхідність перегляду структури виробництва продуктів харчування;

у12 — зміна з урахуванням всіх ймовірних сценаріїв зниження конкурентоспроможності національної сільськогосподарської продукції на зовнішніх аграрних ринках, у т.ч. і сировинних.

Використання підходу щодо визначення рівня фінансової безпеки, запропонованого О.В.Гривківською [8, с. 315], який передбачає визначення фінансової безпеки з позиції ефективності використання ресурсів та набуває наступного вигляду (формула 3), дозволило змоделювати вплив загроз (ризиків) на фінансову безпеку:

$$I_{\text{уфб}} = \sqrt[6]{E_{\text{гп}} * E_{\text{дз}} * E_{\text{гпплвфл}} * E_{\text{дк}} * E_{\text{кк}} * E_{\text{дп}}} \quad (3),$$

де $I_{\text{уфб}}$ — узагальнюючий показник рівня фінансової безпеки;

$E_{\text{гп}}$ — ефективність використання готової продукції;

$E_{\text{дз}}$ — ефективність дебіторської заборгованості;

$E_{\text{гпплвфл}}$ — ефективність використання грошових коштів, їх еквівалентів та поточних фінансових інвестицій;

$E_{\text{дк}}$ — ефективність використання довгострокових кредитів банків;

$E_{\text{кк}}$ — ефективність використання короткострокових кредитів банків;

$E_{\text{дп}}$ — ефективність державної підтримки.

Відповідно до попередніх досліджень, можливість визначення впливу загроз (ризиків) на фінансову безпеку сільського господарства набуває наступного вигляду:

$$VR = \left(\frac{I_{\text{уфб}} * \text{MacR}}{P_{\text{н}}} \right) + \left(\frac{I_{\text{уфб}} * \text{MicR}}{P_{\text{н}}} \right) \quad (4),$$

де VR — вплив ризиків на фінансову безпеку сільськогосподарських підприємств;

$I_{\text{уфб}}$ — узагальнюючий показник рівня фінансової безпеки;

MacR — загрози макрорівня для підприємств сільськогосподарства;

MicR — загрози мікрорівня для підприємств сільського господарства;

$P_{\text{н}}$ — ймовірність виникнення загрози (ризиків).

ВИСНОВОК

Отже, проведене дослідження впливу ризиків (загроз) на фінансову безпеку малих підприємств сільськогосподарства дозволило визначити загрози, як на мікро-, так і на макрорівні, та представити їх вплив на фінансову безпеку сільськогосподарських підприємств у вигляді функціональної залежності. При цьому варто зауважити, що визначення впливу загроз (ризиків) базується на оцінці ступеня дії ризиків за кожним із можливих ризиків, що дозволить виявити найбільш критичні загрози.

Література:

- Амосов О. Ю. Фінансова безпека підприємства в сучасних економічних умовах: теоретичний аспект / О.Ю. Амосов // Проблеми економіки. — 2011. — № 4. — С. 76—80.
- Белоліпецький В.Г. Финансовое равновесие в национальном хозяйстве / В.Г. Белоліпецький. — М.: ТЕИС, 2000. — 244 с.
- Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. / И.А. Бланк. — К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. — 784 с.
- Бланк И.А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / И.А. Бланк. — К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. — 496 с.
- Богомоллов В.А. Экономическая безопасность: учеб. пособ. / В.А. Богомоллов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. — 303 с.
- Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. — 2003. — № 8. — С. 65—67.
- Гривківська О.В. Фінансова безпека сільського господарства: дис. доктор. екон. наук: 08.00.08 / ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". — Київ, 2012. — 444 с.
- Гривківська О.В. Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства: монографія / О.В.Гривківська. — Тернопіль: Астон, 2012. — 340 с.
- Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємництво: монографія / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева. — К.: Національна академія управління, 2010. — 232 с.
- Жидяк О.Р. Механізм забезпечення фінансової безпеки сільського господарства: теоретичний аспект / Науковий вісник НЛТУ України. — 2012. — Вип. 22.7. — С. 122—125.
- Кириченко О.А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи / О.А. Кириченко, І.В. Кудря // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 10. — С. 22—26.
- Кракос Ю.Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю.Б. Кракос, Р.О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. — 2008. — № 1 (1). — С. 86—97.
- Лаврова Ю.В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства / Ю.В. Лаврова // Вісник економіки і промисловості. — 2010. — № 29. — С. 127—130.
- Папехин Р.С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий / Р.С. Папехин. — Волгоград: Волгоградское научное изд-во, 2007. — 16 с.
- Самсонов К. Элементы концепции экономической безопасности / К. Самсонов // Вопросы экономики. — 1994. — № 12. — С. 14—24.
- Судакова О.І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства / О.І. Судакова // Економічний простір. — 2008. — № 9. — С. 140—148.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2012 р.